

ОМЕЛЬЧЕНКО О. І.,
аспірант кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Київський університет інтелектуальної
власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.3/7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.39>

**СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВOPOPУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 241 КК УКРАЇНИ
«ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»**

У статті автором досліджено суспільно-небезпечні наслідки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря». Обґрунтовано, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря», є матеріальним кримінальним правопорушенням.

Кримінальна відповідальність за забруднення атмосферного повітря може наставати лише у випадку створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Створення небезпеки є своєрідним суспільно небезпечним наслідком, який хоч і пов'язаний з діянням, однак має самостійний характер. Дане кримінальне правопорушення як «делікт створення небезпеки» характеризується тим, що загроза заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони повинна бути реальною і відокремленою від діяння.

Забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря розглядається як первинний наслідок у вигляді змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження відповідних фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, які зумовлюють настання основного наслідку – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

На підставі аналізу наукових досліджень, чинного законодавства у сфері охорони атмосферного повітря та вироків судів України за 2013–2023 роки обґрунтовано необхідність використання чітких критеріїв визначення реальності небезпеки для життя і здоров'я людей чи для довкілля внаслідок забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря.

У зв'язку з тим, що створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля є суспільно небезпечним наслідком, який спричиняє шкоду об'єкту кримінально-правової охорони, судам необхідно досліджувати питання про причинний зв'язок між діянням і цим суспільно небезпечним наслідком. Обґрунтовано необхідність у вироків чітко вказати в чому виявилось створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, суспільно небезпечні наслідки, забруднення атмосферного повітря, інша зміна природних властивостей атмосферного повітря, створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, кримінальна відповідальність.

Omelchenko O. I. The socially dangerous consequences of a criminal offense provided for in Part 1 of Article 241 of the Criminal Code of Ukraine "Atmospheric air pollution"

In the article, the author investigated the socially dangerous consequences of the objective side of the criminal offense provided for in Art. 241 of the Criminal Code of Ukraine "Atmospheric air pollution". It is substantiated that the criminal offense provided for in Part 1 of Art. 241 of the Criminal Code of Ukraine "Atmospheric air pollution" is a material criminal offense.

Criminal responsibility for atmospheric air pollution can arise only in the case of creating a danger to life, health of people or the environment. The creation of danger is a kind of socially dangerous consequence, which, although connected with the action, has an independent character. This criminal offense as "delict of creating danger" is characterized by the fact that the threat of harm to the object of criminal law protection must be real and separate from the act.

Pollution or other changes in the natural properties of atmospheric air is considered as a primary consequence in the form of a change in the composition and properties of atmospheric air as a result of the entry of relevant physical, biological factors and (or) chemical compounds that lead to the occurrence of the main consequence – the creation of a danger to life and health of people or for the environment.

Based on the analysis of scientific research, current legislation in the field of atmospheric air protection and judgments of courts of Ukraine for 2013–2023, the need to use clear criteria for determining the reality of danger to human life and health or to the environment as a result of pollution or other changes in the natural properties of atmospheric air is substantiated.

In connection with the fact that the creation of a danger to life, health of people or the environment is a socially dangerous consequence that causes damage to the object of criminal law protection, courts need to investigate the question of the causal connection between the act and this a socially dangerous consequence. The need to clearly indicate in the judgments the danger to life, health of people or the environment was justified.

Key words: *criminal offenses against the environment, socially dangerous consequences, atmospheric air pollution, another change in the natural properties of atmospheric air, creating a danger to life, health or the environment, criminal liability.*

Вступ. Ч. 1 ст. 241 КК «Забруднення атмосферного повітря» передбачає кримінальну відповідальність за забруднення або іншу зміну природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля [1].

Суспільна небезпека даного кримінального правопорушення полягає в тому, що діяння (дія або бездіяльність) посягає на суспільні відносини охоронювані кримінальним законом та викликає в них певні негативні зміни. Питання суспільно небезпечних наслідків кримінально-протиправного забруднення атмосферного повітря є актуальним. Особливо визначення і врахування суспільно небезпечних наслідків при кваліфікації діянь за ст. 241 КК України.

Щороку виявляється і реєструється на рівні не менше 30 фактів забруднення атмосферного повітря. У середньому фіксується 73 таких даних на рік. За останні п'ять років середня кількість збільшилася – 85 випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 241 КК України, за рік обліковують органи правопорядку. При цьому щорічний мінімум становить не менше 50 виявлених фактів на рік. З різних підстав чимала кількість кримінальних проваджень, порушених за ст. 241 КК України, закривається, а саме за останнє десятиріччя (2014–2023 рр.) було закрито 346 кримінальних проваджень, тобто майже половина від тієї кількості фактів, які були зафіксовані при облікуванні [2, с. 126–127].

Суспільна небезпека забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України) не викликає жодних сумнівів, проте незадовільний його стан викликаний, як порушення вимог природоохоронного законодавства, так і неналежним рівнем його кримінально-правової охорони.

Питання суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень проти довкілля (в тому числі забруднення атмосферного повітря) розглядались у працях українських вчених, зокрема: П. С. Берзіна, С. Б. Гавриша, В. К. Грищука, О. О. Дудорова, Т. В. Корнякової, В. В. Локтіонової, В. К. Матвійчука, І. І. Митрофанова, Р. П. Олійничука, М. І. Панова, І. О. Харь, Н. С. Шевченко. Однак, незважаючи на доволі значні наукові здобутки у сфері кримінальної відповідальності за забруднення атмосферного повітря, окремі питання суспільно небезпечних наслідків забруднення атмосферного повітря залишаються спірними і дискусійними, особливо враховуючи правозастосовну діяльність.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря».

Результати дослідження. Суспільно небезпечні наслідки слід розуміти як обумовлені кримінально протиправним діянням (дією або бездіяльністю) суспільно небезпечні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, а саме охоронюваних Кримінальним кодексом суспільних відносинах, що полягають у заподіянні або загрози заподіяння їм шкоди, передбаченої Кримінальним кодексом України.

Суспільна небезпека кримінального правопорушення полягає в тому, що діяння (дія або бездіяльність) посягає на суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом та викликає в них певні негативні зміни. Суспільно небезпечний наслідок кримінального правопорушення завжди виступає результатом кримінально протиправного діяння. Суспільна сутність цих наслідків полягає в порушення суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом. Суспільно небезпечні наслідки, залежно від характеру та обсягу шкоди, заподіяної діянням (дія або бездіяльність) об'єкту, поділяються на наслідки у виді реальної шкоди чи наслідки у вигляді створення загрози (небезпеки) заподіяння шкоди.

Виходячи з цього, суспільно небезпечні наслідки кримінальних правопорушень проти довкілля, як різновид суспільно небезпечних наслідків взагалі, характеризуються суспільно небезпечними змінами в довкіллі, що знаходять відображення в заподіянні або загрози заподіяння йому екологічної, майнової та іншої шкоди, передбаченої нормою розділу VIII Особливої частини закону України про кримінальну відповідальність [3, с. 115].

Ч. 1 ст. 241 КК «Забруднення атмосферного повітря», передбачає кримінальну відповідальність за забруднення або іншу зміну природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля [1].

Щодо суспільно небезпечних наслідків даного кримінального правопорушення, то в науковій літературі по різному розглядається дане питання.

По-перше, науковці стверджують, що в ч. 1 ст. 241 КК України передбачено кримінальне правопорушення з формальним складом, а наслідки кримінального правопорушення «Забруднення атмосферного повітря» визначені у ч. 2 ст. 241 КК України [4, с. 56, 71; 5, с. 55, 70]. По-друге, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 241 КК України, характеризується матеріальним складом і закінченим з настання передбачених суспільно небезпечних наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля внаслідок забруднення або іншої зміни природних властивостей атмосферного повітря [6, с. 370; 7, с. 46; 8, с. 237]. В.В. Лактіонова розглядає створення небезпеки заподіяння (загрози заподіяння) фізичної або екологічної шкоди специфічним наслідком кримінально караного діяння проти довкілля [3, с. 161]. По-третє, доводиться, що це матеріальне за складом кримінальне правопорушення з суспільно небезпечними наслідками у вигляді забруднення або іншої зміни природних властивостей атмосферного повітря, а створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля є самостійним елементом об'єктивної сторони [9, с. 536].

Така спірність поглядів щодо моменту суспільно небезпечних наслідків основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 241 КК України, є не дивною. Адже у науковій літературі значний час ведеться дискусія щодо правової природи створення небезпеки. Ю. Бурачинська, аналізуючи стан дослідження проблеми кримінальної відповідальності за створення небезпеки в доктрині кримінального права, виділила чотири підходи до розуміння створення небезпеки: 1) властивість злочинного діяння; 2) реальна можливість заподіяння шкоди є один із видів суспільно небезпечних наслідків; 3) проміжний етап між вчиненням злочинного діяння та фактичним злочинним наслідком; 4) певний етап у процесі становлення злочинного діяння; при цьому за певних умов створення небезпеки може бути або властивістю самого злочинного діяння, або певним його наслідком [10, с. 249].

Враховуючи визначення суспільно небезпечних наслідків М. І. Панова [11, с. 123], В. К. Грищука [12, с. 236], О. О. Дудорова [13, с. 173], П. С. Берзіна [14, с. 720–721] і конструкцію статті ст. 241 КК України, більш обґрунтованою є думка, що створення небезпеки є своєрідним суспільно небезпечним наслідком, який хоч і пов'язаний з діянням, однак має самостійний характер. В даному випадку маються на увазі так звані делікти поставлення в небезпеку («делікти створення небезпеки»), які спричиняють об'єкту кримінально-правової охорони шкоду. М. І. Панов відмічає, що делікти створення небезпеки порушують стан захищеності, безпеки суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, порушують безпечні умови їх функціонування [11, с. 124]. Відповідно склади кримінальних правопорушень так званих «деліктів створення небезпеки» відносяться до матеріальних кримінальних правопорушень, загроза заподіяння шкоди в яких є реальною і відокремленою від діяння.

Відповідно до п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» створення небезпеки для життя і здоров'я людей має місце в разі, коли забруднення навколишнього природного середовища чи вчинення інших протиправних дій могло призвести до загибелі хоча б однієї людини, масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо [15].

Враховуючи дане визначення автори науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України розглядають небезпеку для людей як реальну можливість загибелі хоча б однієї людини, наприклад внаслідок вдихання забрудненого атмосферного повітря, а небезпеку для здоров'я людей як загрозу захворювання людей в результаті забруднення атмосфери шкідливими речовинами [9, с. 538–539; 16, с. 424].

П. С. Берзін і В. В. Кудрявцев відмічають, що небезпека для життя людей – це створення реальної можливості загибелі хоча б однієї людини, а небезпеку для здоров'я слід розуміти як створення реальної загрози здоров'ю людей чи здоров'ю майбутніх поколінь (поширення захворювань, зменшення тривалості життя в регіоні, поява каліцтв чи видимих фізичних відхилень у розвитку дітей тощо) [17, с. 843].

Аналізуючи зміст п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» М. В. Іщенко звертає увагу на неузгодженості у трактуванні поняття «створення небезпеки для життя і здоров'я людей» як реальну можливість загибелі хоча б однієї людини. На його думку, небезпека для життя людей має місце лише в разі, коли це діяння могло призвести до загибелі хоча б *двох людей*. Якби в КК України було вжито словосполучення «якщо це створило небезпеку для життя і здоров'я *людини* <...>», то з роз'ясненням зазначеної постанови Пленуму ВСУ можна було б погодитися [18, с. 102]. Погоджуючись з цією думкою, Р. О. Мовчан на підставі аналізу кримінального законодавства інших країн, обґрунтовано пропонує використовувати у Кримінальному кодексі України поняття «створення небезпеки для життя, здоров'я людини» [19, с. 540]. Таку ж пропозицію висловлює і В. В. Локтіонова [20, с. 222].

Щодо створення небезпеки для довкілля, то у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» не відображено зміст даного наслідку. Науковці розуміють

небезпеку для довкілля як загрозу заподіяння шкоди рослинному та тваринному світу внаслідок забруднення або іншої зміни природних властивостей атмосферного повітря [16, с. 424; 9, с. 538–539]. В. В. Локтіонова вважає, що при створенні загрози заподіяння шкоди довкіллю необхідно, перш за все, розглядати не тільки можливість спричинення загибелі, захворювання, ушкодження об'єктів тваринного і рослинного світу тощо, але й загрозу настання інших наслідків [3, с. 156].

В науково-практичних коментарях, можна зустріти і більш загальні визначення створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, наприклад, що це порушення прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище внаслідок порушення винним норм екологічної безпеки, а також допущення наднормативних, аварійних, залпових та інших викидів забруднюючих і шкідливих речовин в атмосферне повітря, невжиття заходів щодо попередження та ліквідації таких наслідків [21, с. 426].

На підставі вище зазначено, слід відмітити, що у п. 7 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» подано надто загальне визначення створення небезпеки для життя і здоров'я людей, яке не містить чітких критеріїв визначення створення небезпеки для життя і здоров'я людей.

Потрібно відмітити, що при створенні небезпеки для життя і здоров'я людей чи для довкілля повинна бути реальна можливість спричинення шкоди.

При аналізі суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 241 КК України, слід також звернути увагу на те, що в юридичній літературі «забруднення та інша зміна природних властивостей атмосферного повітря» тлумачиться як: 1) діяння і суспільно небезпечний наслідок [6, с. 360; 8, с. 237]; 2) суспільно небезпечний наслідок діяння [9, с. 536].

Поняття «забруднення атмосферного повітря» в юридичній літературі розглядають по-різному. О. О. Дудоров, Р. П. Олійничук зазначають, що забруднення атмосферного повітря – це надходження в атмосферне повітря або утворення у ньому шкідливих (забруднюючих) речовин у концентраціях, які перевищують встановлені державою екологічні нормативи [8, с. 237; 22, с. 824]. С. Б. Гавриш відмічає, що це привнесення в його склад або утворення в ньому забруднюючих речовин у концентрації, яка перевищує нормативи якості та рівні природного вмісту [16, с. 423]. В. В. Локтіонова під забрудненням атмосферного повітря розуміє рідкі й тверді часточки та газуваті речовини, що надходять в атмосферу внаслідок побутової та промислової діяльності людей, а також фізіологічного життя людей і тварин у понаднормовій кількості. І взагалі, забрудненістю атмосфери називають несприятливі зміни стану атмосферного повітря, цілком або частково зумовлені діяльністю людини, які безпосередньо чи опосередковано впливають на розподіл енергії, що надходить, рівні радіації, фізико-хімічні властивості атмосфери та умови існування живих організмів [3, с. 195–196]. І. О. Харь даним поняття охопила протиправне насичення атмосферного повітря, як правило, для нього не характерними фізичними, хімічними або біологічними агентами або перевищення внаслідок людської протиправної діяльності на конкретний момент природного рівня (в межах крайніх коливань) концентрацій, викидів, впливів, перелічених агентів у атмосферному повітрі (що змінює природні властивості та склад атмосферного повітря), що справляють шкідливий вплив на людину, флору і фауну, або тягнуть за собою часткову або повну непридатність цього природного об'єкта для використання [5, с. 23].

Інша зміна природних властивостей атмосферного повітря полягає у фізичній, хімічній, біологічній, радіаційній зміні атмосферного повітря, яка впливає на його прозорість, наявність і концентрацію озону, шумові, електромагнітні та інші показники, які перевищують встановлені екологічні та санітарно-гігієнічні нормативи шкідливого впливу на довкілля, створюють небезпеку для життя, здоров'я людини, стану рослинного та тваринного світу, екологічної діяльності, генофонду людини, рослин і тварин. Це негативне відхилення від існуючого в певному регіоні (районі) стану атмосферного повітря (наприклад, збільшення частки вуглекислого газу, зміна концентрації озону тощо) [16, с. 423].

З огляду на бланкетний характер диспозиції ст. 241 КК, при визначенні забруднення атмосферного повітря потрібно використовувати положення Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Ст. 1 даного Закону визначає, що забруднення атмосферного повітря – змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження або утворення в ньому фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, що можуть несприятливо впливати на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища [23].

Відповідно до ч. 1 ст. 241 КК України кримінально-караним є не будь-яке забруднення атмосферного повітря, а лише змінення його складу і властивостей шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Слід відмітити, що при забрудненні атмосферного повітря потрібно виходити не лише з факту надходження у повітря забруднюючих речовин, а основною ознакою є несприятливий вплив на рослини, тварини, здоров'я людини. Забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря розглядається як первинний наслідок у вигляді змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження відповідних фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук. Закінченим дане правопорушення буде вважатися з моменту настання основного наслідку – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

У зв'язку з тим, що створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля є суспільно небезпечним наслідком, який завдає шкоди, то у правозастосовній діяльності необхідно досліджувати причинний зв'язок між діянням і цим суспільно небезпечним наслідком. П. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» передбачено, що суд крім обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні визначених КПК України, повинен з'ясувати чи є причинний зв'язок між ним і фактом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо). Відповідальність за злочини проти довкілля настає і в тому разі, коли відповідні дії були вчинені у зв'язку з виробничою або іншою діяльністю [15].

Суди повинні з'ясувати чи реально створена небезпека діями винної особи, чи ні. Варто погодитися з О. О. Пенязьковою, що у вирокі потрібно чітко вказати, в чому виявилось створення небезпеки конкретному порядку суспільних відносин, що забезпечують життя, здоров'я людини або безпечний стан довкілля [24, с. 140].

На практиці під час застосування ч. 1 ст. 241 КК України така вимога не завжди виконується. За результатами вивчення доступних в Єдиному державному реєстрі судових рішень чотирьох винесених вироків за ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря» протягом 2013–2023 років можна відмітити наступні варіанти встановлення судами наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

По-перше, у вирокі при доведенні факту створення небезпеки суд посилається на висновки експертів або звіти інших фахівців, в яких прямо вказується на те, викид яких забруднюючих речовин змінив склад і властивості атмосферного повітря, що може несприятливо впливати на здоров'я людини та стан довкілля, тим самим створює небезпеку для життя і здоров'я людей чи для довкілля. Такий вирок лише один. *Комунарський районний суд міста Запоріжжя при винесенні вирокі зазначив, що у ході діяльності «Запорізька ливарно-механічна компанія» зі здійснення обробки металу, в атмосферне повітря викидала наступні забруднюючі речовини: оксиди азоту (оксид та діоксин азоту), оксид вуглецю, азоту оксид, речовини у вигляді суспендованих твердих часток недиференційованих за складом, свинець та його сполуки, діоксид сірки (діоксид та триоксид), фтор і його пароподібні та газоподібні сполуки, що підтверджується звітом по інвентаризації викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел проммайданчика*

по пр. Леніна, 20в, в м. Запоріжжя, складеним ТОВ «Еко-стандарт 05». Дані речовини не є компонентами повітря та входять до переліку найбільш поширених та небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2001 № 1598.

Відповідно до звіту про науково – дослідну роботу «Здоров'я населення як показник екологічних ризиків» Академії медичних наук України Інституту гігієни та медичної екології забруднюючі речовини, які в ході діяльності ТОВ «Запорізька ливарно-механічна компанія» зі здійснення обробки металу викидаються в атмосферне повітря впливають на показники захворюваності та смертності серед населення. Так, діоксин сірки, оксид вуглецю, азоту оксид впливають на збільшення хронічних серцево-судинних захворювань у населення; суспендовані тверді частки впливають на збільшення хронічних захворювань органів дихання; оксид вуглецю впливає на збільшення захворювань центральної нервової системи.

В період з 29.10.2012 року до 07.04.2013, ОСОБА_2 у порушення вимог спеціальних правил, які регулюють питання охорони атмосферного повітря, допустила діяльність ТОВ «Запорізька ливарно-механічна компанія» з металообробних операцій, в процесі якої в атмосферне повітря здійснюються викиди забруднюючих речовин (оксиди азоту, оксид вуглецю, азоту оксид, речовини у вигляді суспендованих твердих часток недиференційованих за складом, свинець та його сполуки, діоксид сірки, фтор і його пароподібні та газоподібні сполуки), без отримання відповідного дозволу спеціально уповноважених органів виконавчої влади, чим спричинив забруднення атмосферного повітря, шляхом зміни його складу і властивостей в результаті надходження до нього хімічних сполук, які можуть несприятливо впливати на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища, тим самим створивши небезпеку для життя і здоров'я людей, а також навколишнього природного середовища [25].

По-друге, суди відмічаючи наднормові викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, доводять що вони призвели до створення небезпеки для довкілля. При цьому суди обґрунтовують це лише власним переконанням. Зокрема, Збаразький районний суд Тернопільської області у мотивувальній частині вироку відмітив, що внаслідок виробничої діяльності цегельного заводу ТОВ «Збаразький Райагробуд» без спеціального дозволу на викиди, з вини та відома його керівника, порушено спеціальні правила та допущено викиди забруднюючих речовин до атмосферного повітря стаціонарними джерелами викидів – цегельним заводом ТОВ «Збаразький Райагробуд», що забруднило атмосферне повітря шкідливими для довкілля речовинами промислового виробництва, та створило небезпеку для довкілля [26].

Броварський міськрайонний суд Київської області вказав, що внаслідок спалювання відходів (автомобільних шин) у комплексі переробки відходів обертового типу, ОСОБА здійснила наднормативні викиди забруднюючих (шкідливих) речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами за відсутністю відповідного дозволу, що є порушенням статей 10 та 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», чим створив небезпеку для довкілля [27].

У вказаних судових вироках зазначено, лише яка діяльність призвела до викиду забруднюючих, а саме: виробнича діяльність з виготовлення цегли, спалювання відходів (автомобільних шин) у комплексі переробки відходів обертового типу. Червонозаводський районний суд міста Харкова у мотивувальній частині вироку навіть не вказує в результаті якої виробничої діяльності відбулося забруднення атмосферного повітря зазначаючи, що ОСОБА допустила наднормові викиди забруднюючих речовин до атмосферного повітря стаціонарними джерелами викидів ТОВ «НВП «Новінтех», що забруднило атмосферне повітря шкідливими для довкілля речовинами промислового виробництва, та створило небезпеку для довкілля [28].

В даній ситуації, обґрунтованою є позиція О. О. Дудорова, В. М. Комарницького, Р. О. Мовчана, Д. В. Каменського, що для встановлення причинного зв'язку між здійсненням викидів в атмосферне повітря та негативними змінами у його структурі необхідно призначити відповідну екологічну експертизу [6, с. 371].

А також необхідним є визначення чітких критеріїв встановлення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля. В цьому випадку доцільно підтримати пропозицію В. В. Локтіонової щодо критеріїв визначення наявності конкретної небезпеки настання зазначеної шкоди: існування джерела загрози (токсичної речовини в об'єктах навколишнього природного середовища (її відсоткова частка, агрегатний стан речовини), технологічного процесу, що передбачає використання шкідливих речовин тощо); наявність цього джерела небезпеки в шкідливій для людини дозі; схильність населення до впливу вказаної дози токсичної речовини внаслідок обставин місця та обстановки (метеорологічних умов, відсутність огорожень, попереджуючих знаків і т.п.) вчинення злочину, спосіб утилізації (негерметичність упаковок, її відсутність і т.п.) та ін.» [20, с. 221].

Висновки. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря», є матеріальним кримінальним правопорушенням. Кримінальна відповідальність настає лише у випадку створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Створення небезпеки є своєрідним суспільно небезпечним наслідком, який хоч і пов'язаний з діянням, однак має самостійний характер. В даному випадку маються на увазі так звані делікти поставлення на небезпеку («делікти створення небезпеки»), які спричиняють шкоду об'єкту кримінально-правової охорони. Загроза заподіяння шкоди в них є реальною і відокремленою від діяння.

При встановленні загрози заподіяння шкоди слід виходити з чітких критеріїв визначення реальної небезпеки для життя і здоров'я людей чи для довкілля.

Забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря розглядається як первинний наслідок у вигляді змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження відповідних фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, які зумовлюють настання основного наслідку – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

У зв'язку з тим, що створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля є суспільно небезпечним наслідком, який спричиняє шкоду об'єкту кримінально-правової охорони, судам необхідно досліджувати питання про причинний зв'язок між діянням і цим суспільно небезпечним наслідком. Доцільно у вирахах чітко вказати в чому виявилось створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 30.10.2024)
2. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Стан кримінально-правового реагування на забруднення атмосферного повітря в Україні. *Захист прав людини в українській моделі перекладного правосуддя* : матеріали наук.-практ. круглого столу, 14 черв. 2024 р., Харків : Право, 2024. С. 126–133. <https://doi.org/10.31359/9786178411541> (дата звернення 30.10.2024)
3. Локтіонова В.В. Суспільно небезпечні наслідки у злочинах проти довкілля : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 260 с.
4. Матвійчук В. К., Харь І. О. Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання : монографія. К.: Національна академія управління, 2013. 272 с.
5. Харь І.О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря : монографія. К.: Національна академія управління, 2011. 192 с.
6. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика : практичний посібник / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький, М. В. Комарницький, Р. О. Мовчан. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 616 с.
7. Шевченко Н. С. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2024. 259 с.
8. Олійничук Р. Кримінально-правова характеристика забруднення атмосферного повітря. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 235–239.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С. С. Яценка. К.: А.С.К., 2002. 936 с.
10. Бурачинська Ю. Кримінальна відповідальність за створення небезпеки: стан дослідження проблеми у доктрині кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 245–252.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2010. 456 с.
12. Гришук В. К. Кримінальне право України: загальна частина : навчальний посібник. Хмельницький, 2005. 570 с.
13. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
14. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення : монографія. Київ : Дакор, 2009. 736 с.
15. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> (дата звернення 30.10.2024)
16. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
17. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. К.: Дакор, 2008. 1428 с.
18. Іщенко М. В. Створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля як наслідок забруднення або псування земель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 32. С. 102–105.
19. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
20. Локтіонова В.В. Створення небезпеки заподіяння фізичної та екологічної шкоди у злочинах проти довкілля. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 219–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_50 (дата звернення 30.10.2024)
21. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка Київ : ФОРУМ, 2001, Ч. 2. 942 с.
22. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
23. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. № 2707-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення 30.10.2024)
24. Пенязькова О. О. Кримінально-правова охорона земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 292 с.
25. Вирок Комунального районного суду міста Запоріжжя від 09 грудня 2013 р. у справі №333/8701/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36103648> (дата звернення 30.10.2024)
26. Вирок Збарзького районного суду Тернопільської області від 20 грудня 2016 р. у справі № 598/1714/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63568091> (дата звернення 30.10.2024)
27. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 05 січня 2017 р. у справі № 361/7512/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63947685> (дата звернення 30.10.2024)
28. Вирок Червонозаводського районного суду міста Харкова від 24.01.2014 р. у справі № 646/5300/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36863224> (дата звернення 30.10.2024)

